

## РЕЦЕНЗИЯ

от проф. д-р Емилия Хинкова Евгениева,  
Софийски университет „Св. Климент Охридски“,  
Факултет по науки за образованието и изкуствата

**Относно:** Дисертационен труд за присъждане на ОНС „доктор“  
в област на висше образование 1. Педагогически науки,  
професионално направление 1.2 Педагогика,  
научна специалност Специална педагогика

**Тема на дисертационния труд:** *„Стратегии във взаимодействието на учители, психолози и социални работници в приобщаването на ученици със СОП в масовите училища“*

**Автор:** *Евангелия Евангелос Тзиаку*, докторска програма по Специална педагогика

**Научен ръководител:** проф. д-р Цанка Златева Попзлатева,  
Софийски университет “Св. Климент Охридски”,  
Факултет по науки за образованието и изкуствата,

### 1. Общо описание на представените материали

Представеният комплект дисертационни материали съдържа:

а) комплект с административни документи: автобиография на Евангелия Евангелос Тзиаку, заповеди за зачисляване и отчисляване, заповед за назначаване на жури за защита, протокол от първото заседание на журито

б) комплект с текстови документи: дисертация и автореферат, декларация за достоверност и оригиналност на дисертационния труд

в) комплект с публикации (3 броя, на английски език)

### 2. Кратки биографични данни за докторантката

Бакалавърска степен по социални дейности на докторантката е придобита през 2011 г., а през 2016 г. – магистърска по специална педагогика. Работи като социален работник в специално училище от 2013 година.

Въпреки твърде кратко представения образователен и професионален опит от докторантката, става видно, че темата на дисертационната разработка отговаря на натрупания от нея опит, защото тя работи като социален работник в специално училище. Профилът на социалните работници в системата на образование и в частност в процеса на приобщаване, който е в основата на нейното дисертационно проучване, е практически преживян и изследванията ще следват това наблюдение. В този смисъл процесът ѝ на обучение в докторската програма, работата ѝ по дисертацията и професионалната ѝ реализация следват единна логика. Факт, който заслужава подчертаване.

### **3. Актуалност на тематиката и целесъобразност на поставените цели и задачи**

Темата на настоящата разработка е новаторска и засяга интересен проблем в специалната педагогика – връзката между отделните специалисти в системата на образование за реализиране на политиката на приобщаване на деца и ученици със специални образователни потребности. Макар, че процесите на включване на различните деца и ученици в системата на общото образование има своята история, то разработването на подходи и методи за екипна работа на различните специалисти, е все още крехка. Изискват се усилия за проучване на екипното взаимодействие и ефективността от него, за да може да се допълват идеи и стратегии, чрез които да се подобри резултатът от подкрепата. Търсената интердисциплинарна колаборация между отделните специалисти от докторантката е разгледана не по принцип, а при отчитане на съществени фактори, влияещи върху възможността за нейното случване и съответно на това очаквани резултати. Взема се под внимание, големината на училището, структурата на педагогическия екип, социално-икономическите характеристики, образователната система. Това предпоставя възможността в изследването да бъдат изведени динамични резултати, които да позволят описание на определено ниво на екипното взаимодействие и в същото време да поставят значими въпроси за дискусия.

Важен момент в структурирането на целта на дисертационното изследване е позицията на социалния работник в специално училище и търсените от негова гледна точка възможности за колаборация с останалите членове на екипа. В същото време, отчитайки, че социалният работник е нова фигура за педагогическата общност, то при изследването трябва да се тръгне от основни фактори, които влияят върху процеса като възраст, професионален стаж и др.

Тези изследователски цели се решават с добре планирани задачи за проучване на опита по темата и проучване на зададената система за взаимодействие на професионално ниво. По този начин в дисертацията се обвързват теоретичните данни, нормативните модели и възможностите за тяхната реализация от участниците в процеса на интегриране.

#### **4. Познаване на проблема**

Теоретичната постановка е конструирана коректно спрямо спецификата на дисертационното изследване. Тъй като проблемът е нов за системата на образование, то се налага да се проследят различни гледни точки по него. Първата, на която докторантката е обърнала внимание е историческата. Направеният анализ дава определена тенденция, която вероятно е взета под внимание при конструиране на изследователската програма. Направен е обзор на смяната на водещи гледни точки по отношение на възможностите за решаване на проблемите на лицата с нарушение. Показани са особеностите на медицинския и педагогическия модел във времето. Това позволява, при намирането на мястото на социалния работник в процеса, да се очертаят останалите непокрити полета от специална грижа, които може да се окажат приоритетни за социалните работници.

Следващите части от литературния обзор са свързани с нарушенията, оценката им и подходите, които се предприемат от институциите за тяхното преодоляване в условията на интеграция.

Систематизирана е и информацията за професионално сътрудничество. Дадена е дефиниция, направен е анализ на законодателството, което позволява неговото реализиране, представени са различни подходи за неговото прилагане.

Теоретичният обзор показва достатъчно цялостна картина на състоянието на проблема и очертава полето на изследването.

#### **5. Методика на изследването**

Разработената изследователска програма следва поставените задачи. Изследването е проведено с авторски въпросник, наречен „Скала на колаборация между социалните работници в рамките на интерпрофесионалния екип“. Потърсени са пет характеристики на колаборацията чрез разчитане на: отговорността на социалния работник, професионалната аз-концепция на социалните работници, факторите за колаборация, равнището на колаборация и последиците от неефективна колаборация. Описанието на тези пет домейна показва разбирането на докторанта за търсените характеристики на колаборацията. Първо поставя на оценка основните отговорности, които споделят социалните работници, които се следват от личностното разбиране за професионално сътрудничество в рамките на съвременните обществени норми. Това е основанието, спрямо което се прави оценка на факторите, които

съдейства или не на сътрудничеството, отчита се ранга му и негативните ефекти от неговото неслучване.

Докторантката описва репрезентативността на извадката по отношение на включените в нея социални работници, което е един от приносите на дисертационното изследване. В същата време, тъй като се търси оценка на възможностите за колаборация между различните специалисти, докторантката посочва и ограниченията на изследването поради отсъствието от него на учители и психолози.

## **6. Характеристика и оценка на дисертационния труд**

Дисертационният труд има за цел да представи една иновативна гледна точка за възможностите и влиянието на сътрудничеството между специалистите в системата на образование, така че да се получи ефективно интегриране на учениците с различни възможности в учебно-познавателния процес. Веднага прави впечатление една от демографските характеристики на респондентите, която заслужава внимание. Половината от тях са с обучение по специална педагогика (43%), а само 15,8% са с обучение по интердисциплинарно сътрудничество. Този факт показва навременността на дисертационното изследване. Все още подготовката на специалистите, които са заети в системата на образование, в частност социалните работници в нея, не отговарят на съвременните изисквания, породени от работа и професионална реализация в отворени системи, които позволяват обмен на кредити (компетентни) и мобилност на специалисти. За да може това да се случи в пъти по-ефективно, то обучението в интердисциплинарно сътрудничество, трябва да бъде за всички. Меките умения, в които да се обучават бъдещите специалисти, ще са важни и за тях самите, тъй като 58,8% от респондентите са на временен договор. Търсенето на реализация на пазара на труда зависи в голяма степен точно от тези компетентности.

В представените данни от резултатите в изследването се поставят значими въпроси за дискусия по отношение на желанието за колаборация, за разбирането на социалните роли и функции на всеки един от членовете в екипа за подкрепа на територията на училището. Интересен е коментарът за причините, които поражда текучество на тези специалисти в системата на образование. Потвърждава се фактът, че все още педагогическите специалисти са затворена общност и много трудно допускат специалисти от други области. Това поставя членовете на екипа в неравностойно положение по отношение на информацията и възможността за реализиране на целенасочена подкрепа в рамките на екипната работа. Всичко

това намалява мотивацията за работа, създава отрицателна работна атмосфера и разногласия, увеличава риска от грешки и понижава ефекта от работата, както констатира докторантката.

Интересни като данни са получените резултати въз основа на демографския фактор. По-младите, които са и с по-малко опит, но това не винаги е в корелация, имат по-голяма устойчивост за работа в този формат на интердисциплинарния екип. Това е тема, която би следвало да има продължение в следващи разработки на докторантката.

Представените данни дават една различна гледна точка за развитието на процесите в интердисциплинарните екипи на територията на учебните заведения. Оценката е направена на основание мнението на един от членовете на екипа – социалният работник, и като такава, тя може да послужи на други изследователи, и да се продължи в търсене на пресечната точка. Тъй като не е направена оценка от страна на учителите и психолозите, то е трудно да се прецени дали ограничената информация, за която докладват респондентите социални работници, е поради ограничен достъп или нежелание за екипно взаимодействие от останалите членове, или поради недобре структурирана социална роля на административно ниво, или поради нежелание на самите социални работници да работят с преобладаващо педагогическата информация, с която се борави в образованието. Това е предмет на допълнително проучване и уточнение.

Получените данни от дисертационното изследване показват реално една нова възможност за обследване на процеса на интегриране и работата на екипа за подкрепа. Може би точно поради това, че оценка на процеса на взаимодействие се описва само от страна на социалните работници, дисертационното изследване дава доста чиста картина от данни, които подлежат на допълнителна проверка при други изследвания. Това мога да определя като приносен момент на изследването.

## **7. Приноси и значимост на разработката за науката и практиката**

Трудът на Евангелия Тзиаку има научно-приложен характер.

Научният характер е по отношение на представената картина на процесите на интегрирането в теоретичната част и изведения модел за изследване чрез опита и мнението един от членовете на екипа - социалните работници. Направен е вторичен анализ на данните

като са потърсени релации с близки изследвания. По този начин изведените дискуссионни теми са поставени на значително по-широка основа.

Приложният характер е в многообразието от получените резултати в изследването и възможността, те да бъдат подложени на експертна оценка от психолозите и учителите. Отчитам факта, че това не е било свършено в дисертацията според предварително зададената идея в темата. Подкрепям направеното реструктуриране и препоръчвам продължаване на изследването. Образователната и научна степен Доктор, предполага, че научните изследвания след нейното придобиване продължават самостоятелно, легитимирани от придобитото образователно ниво.

Не на последно място, бих отбелязала като принос получените характеристики на ниво на демографски фактори за възможностите за работа в интердисциплинарен екип, които задават значително по-различно отношение на възрастта и професионалния опит.

Представените от докторантката приноси са коректно описани спрямо поставената изследователска задача и получените данни. Може да се рационализира текста на описанието им, за да се обособят по-добре акцентите в тях.

## **8. Преценка на публикациите по дисертационния труд**

Представените публикации следват логиката на разработването на проблема и очертават основни негови особености.

## **9. Автореферат**

Авторефератът отговаря на изискванията и дава цялостна представа за философията, методиката и резултатите от направеното дисертационно изследване. Съдържа достатъчно обстоятелствена теоретична част, която следва логиката на теоретичната постановка в изследването.

Методиката е описана обстоятелствено. Представени са всичките етапи от подготовката и провеждането на експеримента.

Анализът на данните е представен в детайли.

## **10. Критични забележки и препоръки**

Посочените критични бележки имат за цел да се допълни влиянието на изследването върху средата на средното общообразователно училище и педагогическата практика в процеса на приобщаване.

Изследването на стратегии за изграждане на работещ и ефективен колектив трябва да бъде продължено, за да се доразвият приносните моменти от дисертацията.

## **ЗАКЛЮЧЕНИЕ**

Дисертационният труд съдържа научни, научно-приложни и приложни резултати, които представляват оригинален принос в науката и отговарят на всички изисквания на Закона за развитие на академичния състав в Република България (ЗРАСРБ), Правилника за прилагане на ЗРАСРБ и съответния Правилник на СУ „Св. Климент Охридски“.

Дисертационният труд показва, че докторантката Евангелия Евангелос Тзиаку притежава задълбочени теоретични знания и професионални умения по научна специалност като демонстрира качества и умения за самостоятелно провеждане на научно изследване.

Поради гореизложеното, убедено давам своята положителна оценка за проведеното изследване, представено от рецензираните по-горе дисертационен труд, автореферат, постигнати резултати и приноси, и предлагам на почитаемото научно жури да присъди образователната и научна степен ‘доктор’ на Евангелия Евангелос Тзиаку в област на висше образование: 1. Педагогически науки, професионално направление, 1.2. Педагогика, докторска програма по Специална педагогика

15 ноември 2020 г.

Рецензент: .....

Проф. д-р Емилия Евгениева